

Zuidwester

IVN Zuidwest Veluwezoom - herfst 2024 - jaargang 38

Drie eeuwen oude boom floreert nog steeds

Gestommel op zolder

Planten determineren: dat doe je zo!

Namen en adressen

IVN werkt aan een duurzame samenleving. Door mensen zelf in aanraking te brengen met de natuur worden zij zich pas echt bewust van de waarde ervan. Daarom laten wij jong en oud de natuur van dichtbij beleven.

Voorzitter

Henny Tax, 06 - 16 37 27 58,
henny.tax@gmail.com

Secretaris

Albert Bos, albert.bos@hetnet.nl, 026 - 334 27 43,
Beukenlaan 21, 6862 HS Oosterbeek

Penningmeester

Con van Regteren, 06 - 11 62 52 11,
jsvanregteren@gmail.com

Bestuurslid

Folchert van Dijken, f.r.van.dijken@outlook.com,
0317 - 31 01 05

Werkgroep Landschapsonderhoud

Albert Smit, smit.albert52@gmail.com, 026 - 339 24 11

Redactie Zuidwester, redactie.zw@gmail.com

Simone Saarloos, simonesaarloos@gmail.com,
06 - 55 15 69 18

Ledenadministratie en bezorging Zuidwester

Wim Chardon, wim.chardon@gmail.com, 0317 - 31 94 90

Werkgroep PR en website

Albert Bos, albert.bos@hetnet.nl, 026 - 334 27 43

Werkgroepen Beken en sprengen

Werkgroep Beken en sprengen Renkums beekdal, Ruud Schaafsma, ruud.schaafsma@gmail.com, 0317 - 31 51 17

Werkgroep Beken en sprengen Heelsumse beek, Wiebe Selders, 026 - 334 18 25 / 06 - 27 10 38 31, wiebe.selders@hetnet.nl

Werkgroep Beken en sprengen Oorsprongbeek/Gielenbeek, Hans van Leeuwen, 026 - 333 31 39 / 06 - 12 42 03 23, leeu9362@planet.nl

Landgoed-werkgroep De Kamp

Maarten Kubbe, 06 - 41 99 82 12, mkubbe@yahoo.com

Werkgroep Jufferswaard

Hermien Mijnen, 06 - 10 64 85 80, hermien.mijnen@outlook.com

Werkgroep Zomp

Johanneke Sanders, johanneke.sanders@xs4all.nl,
026 - 334 30 77
Heemtuin De Zomp
Ingang Fangmanweg/hoek Dam, Oosterbeek

Vogelwerkgroep

Els Roode, els.frank@planet.nl, 0317 - 31 82 12

Werkgroep NME

Ineke Puijk, inekepuijk@yahoo.com, 0317 - 41 75 75

Werkgroep Natuur en zorg

Mary de Jong, mary-dejong@hotmail.com,
06 - 40 95 46 37

Werkgroep Renkumse duizendknoopbrigade

Henny Tax, 06 - 16 37 27 58,
renkumseduizendknoopbrigade@outlook.com

Werkgroep Vleermuizen

Folchert van Dijken, f.r.van.dijken@outlook.com,
0317 - 31 01 05

IVN Gelderland

Oude Kraan 72, 6811 LL Arnhem, 026 - 351 29 27

E-mail: gelderland@ivn.nl

Website: www.ivn.nl/provincies/gelderland/

Medewerkers IVN Gelderland: www.ivn.nl/provincies/gelderland/medewerkers-ivn-gelderland/

IVN landelijk bureau

Plantage Middenlaan 2C, Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam, 020 - 622 81 15

Lidmaatschap IVN Zuidwest Veluwezoom

Contributie: € 25,- per jaar. Om lid te worden klik je op 'Lid worden' op de internetsite ivn.nl. Vul daar het aanmeldformulier in en kies als afdeling 'Zuidwest Veluwezoom'.

Als lid ontvang je vier keer per jaar het afdelingsblad Zuidwester en vier keer per jaar het landelijke blad Mens en Natuur.

Natuurmonumenten

Om de druk op de natuur te verlichten, kondigde Natuurmonumenten een strenger toegangsbeleid aan voor al haar gebieden. Wie activiteiten in de natuur wil organiseren, moet Natuurmonumenten om toestemming vragen. Ook is in bepaalde gevallen een financiële vergoeding vereist.

Het bestuur van IVN Zuidwest Veluwezoom heeft dit voorjaar al besloten om voorlopig geen activiteiten zoals wandelingen op terreinen van Natuurmonumenten te organiseren i.v.m. toestemming en betaling. De werkgroep Beken en sprengen kan wel aan de slag. Voor onze activiteiten kunnen we terecht op terreinen van gemeente, GLK en Staatsbosbeheer.

Zuidwester

IVN Zuidwest Veluwezoom - herfst 2024 - jaargang 38

Van de voorzitter

De Nederlandse zomer riep vraagtekens op. Hij had minder extremen dan in voorafgaande jaren. Geen hitte records en landelijk geen grote hoeveelheden regenwater, zoals in het voorjaar. Meestal bleef het weer deze zomer binnen de ouderwetste grenzen van een Hollandse zomer met afwisselend zon en wolken en af en toe een stevige bui. De boswachters halen opgelucht adem. De verdroging is even van de baan. Toch geen klimaatverandering? Maar ik begon met vraagtekens deze zomer. Want waar zijn de insecten? Hun aantallen lijken veel kleiner dan eerder. In onze tuin bij mooi zonnig weer alleen enkele koolwitjes. Niet veel wespen gezien. En hoe reageren de eiken op de natte voeten waar ze nog niet vanaf zijn? En wat is het effect van de uitbundige bloei van margrietten, brandnetels en vervolgens Jacobskruid? Kunnen vlinders hierdoor volgend jaar weer meer nakomelingen krijgen? De Aziatische duizendknopen hebben ook een geweldig seizoen. Ze hebben meer jonge uitlopers dan voorgaande jaren; dat merk je bij het uitgraven. Gaan ze meer oppervlak opeisen? Veel vraagtekens en de antwoorden krijgen we pas volgend jaar te zien, als we goed op de natuur blijven letten.

De afgelopen tijd ben ik samen met anderen bezig om drie bijeenkomsten en drie excursies over biodiversiteit te organiseren in de gemeente Renkum. Doel is vergroten van de kennis over biodiversiteit: waarvoor is het nodig en hoe kun je dat bereiken in de natuur en in de eigen tuin? Verderop in deze Zuidwester staat hierover meer. Kennis verspreiden en natuur promoten passen in de doelstelling van IVN.

Deze Zuidwester is weer gevuld met interessante artikelen over verschijnselen in de natuur en hoe wij hiermee omgaan. Ik wijs ook op de nieuwe werkschema's van onze werkgroepen. Kijk er eens naar op de website van onze afdeling en overweeg mee te doen met een groep. Zo kun je het nut van het werk en de gezelligheid in de groepen ervaren.

Ik wens je veel leesplezier en een goede herfst.
Henny Tax, voorzitter

Inhoud

- 3 Van de voorzitter
- 4 Drie eeuwen oude boom
- 5 Gestommel op zolder
- 6 Herfst
- 7 Gewoon DOEN
- 8 Ook planten determineren?
- 9 Cursus biodiversiteit
- 10 Update Binnenveldse Hooilanden
- 11 Excursies vogelwerkgroep
- 12 Wel bidden, maar niet in de kerk
- 13 Eindverslag springbalsemien
- 14 Jan van Doorn
- 15 Activiteitenprogramma

Colofon

Redactie:

Albert Bos, Mary de Jong, Maria van Kempen, Edith Gerritsma en Simone Saarloos

Drukker:

Editoo B.V. te Veenendaal

Redactieadres:

Simone Saarloos

Gelria 3

6871 EE Renkum

06 55 15 69 18

simonesaarloos@gmail.com

De uiterste inzenddatum van kopij voor het winternummer is 20 november 2024.

Drie eeuwen oude boom floreert nog steeds

AUTEUR EN FOTO: EDITH GERRITSMA

Deze boom kun je niet missen als je op weg bent naar Kasteel Doorwerth. Pontificaal vóór de entree van het kasteel pronkt hij al honderden jaren: de Robinia pseudoacacia Unifoliola, beter bekend als acacia, de valse acacia wel te verstaan.

Deze eeuwenoude acacia behoort tot de vlinderbloemenfamilie en is de lievelingsboom van IVN'er Huub Albregts. Hij heeft een jaar geleden de IVN-gidsenopleiding gevolgd.

Huub: "In 2018 ben ik op mijn 63ste met pensioen gegaan en ben me toen gaan oriënteren op vrijwilligerswerk. Ik was al lid van het Geldersch Landschap en ben liefhebber van kastelen, dus het is niet zo gek dat ik al snel rondleider werd bij Kasteel Doorwerth. Keer op keer kom ik dus de acacia tegen. Ieder seizoen is de boom weer anders, maar in mei/juni als de boom in de bloei komt, geniet ik het meest van de hangende trossen met witte vlinderbloemen die heerlijk ruiken. De omvang van de stam is reusachtig: ruim zeven meter. Ook de vorm is indrukwekkend en net als de takken heel grillig. De voor een acacia zo typerende diepe groeven in het schors zie je bij deze boom ook goed."

Ook het verhaal achter de boom vindt Huub interessant en altijd leuk om te vertellen als gids. "Kijk, die acacia, daar kan niemand omheen, zo imposant als hij daar staat. Als ik dan vertel dat deze in 1678 is geplant ter ere van de Vrede van Nijmegen, kijken mensen wel op: werkelijk een eeuwenoude boom. In dat jaar eindigde de oorlog met Frankrijk. Anton I Graaf van Aldenburg organiseerde voor deze gelegenheid een jachtpartij voor zijn gasten en plantte toen drie acacia's, waarvan er nu dus nog maar één over is. Het is de oudste en dikste acacia in Nederland en één van de oudste in Europa."

De meerstammige boom kent een imposante geschiedenis en heeft al heel wat meegemaakt. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is de boom tijdens de Slag om Arnhem door granaatvuur behoorlijk beschadigd, maar toch weer overleefd gekrabbeld, met name door een behandeling van boomchirurg Jorn Copijn in 1967. Gelukkig ontwikkelde zich al snel een nieuwe bladerkroon. Ook in 2016 is de boom flink gesnoeid om omvallen te voorkomen. Nog steeds floreert de acacia in elk seizoen, al moeten stalen ankers in de kroon hem wel een handje helpen, evenals stangen en kabels die goed te zien zijn als je de boom van dichtbij bekijkt.

Acacia komt van het Griekse woord akakia en betekent 'gestekelde boom'. De Robinia pseudoacacia dankt zijn naam aan de Franse hovenier J. Robin die de plant in 1601 uit de Verenigde Staten (Virginia) naar Parijs bracht.

Bij het afscheid na ons gesprek wijst Huub me nog even op de boom die op het grasveldje pal naast de acacia staat: een imposante moerbeiboom die in 1986 door prinses Juliana is geplant ter gelegenheid van de hernieuwde opening na de restauratie van het kasteel.

PS Kasteel Doorwerth is gelegen op een steenworp afstand van de rivier de Rijn aan de Fonteinallée. De 17 meter hoge boom staat op het voorplein van Kasteel Doorwerth en het terrein is voor iedereen vrij toegankelijk.

Gestommel op zolder

AUTEUR: MARY DE JONG. FOTO'S: FREEPIK, OSKANOV

Het is al weer jaren geleden. De verbouwing van de bovenste verdieping tot puberhol liet nog even op zich wachten. Onze zolder was een donkere ruimte met houten vloer, gevuld met een laag oude kranten, stro en kippen-gaas, nog precies zoals in de jaren 30. Op enkele plaatsen kwam een sprankje licht onder de dakpannen door. Goed geventileerd dus. Af en toe hoorden we wat getrippel van een muis. “Oud huis, hoort erbij, niet moeilijk over doen.” Maar in een nacht werden we wakker van een volledige houseparty. ‘Boink, bats, ploefploefploef, boink, ploef-ploefploef!’ Met grote ogen keken wij elkaar aan: “Zou het dan ...? Weet je nog dat de vorige bewoner het erover had?”

Ik ben ervan overtuigd dat we gedurende die paar weken af en toe bezoek hadden van een steenmarter. Manlief houdt het nog steeds op Mega-muis. Dat was bijzonder (gaaf, zo’n wild dier zo dichtbij) én een tikkie zorgwekkend (nestje, zooi, urinestank), maar uiteindelijk was er weinig te zien.

In de eerste helft van de vorige eeuw was dit mooie beestje bijna volledig uitgeroeid. Zijn andere naam, het fluwijn, zegt hoe intens zacht de destijds zeer geliefde vacht is. Tegenwoordig hebben we meer kans om de inmiddels beschermde steenmarter te ontmoeten. Althans sporen ervan, want het zijn nachtdieren. Sporen die niet altijd welkom zijn zoals gejatte kippeneieren, urinestank in een schuur of doorgebeten autokabels. Van dat laatste weten we nog steeds niet wat dat hen nou uiteindelijk oplevert.

Op de buurtapp zie ik af en toe zo’n berichtje voorbij komen. “Pas op! Mijn remkabels zijn op een haar na helemaal door.” Met daarna een boel reacties van mensen die dit ook overkomen is of dankbaar zijn dat met deze waarschuwing hen een wisse dood bespaard is gebleven. En soms iemand die het belachelijk vindt dat dit beestje be-

schermd is. “Kunnen ze hem niet gewoon...?” met allerlei mogelijke subtiele en minder subtiele afrekenmethodes. Gelukkig denken ‘ze’ daar anders over.

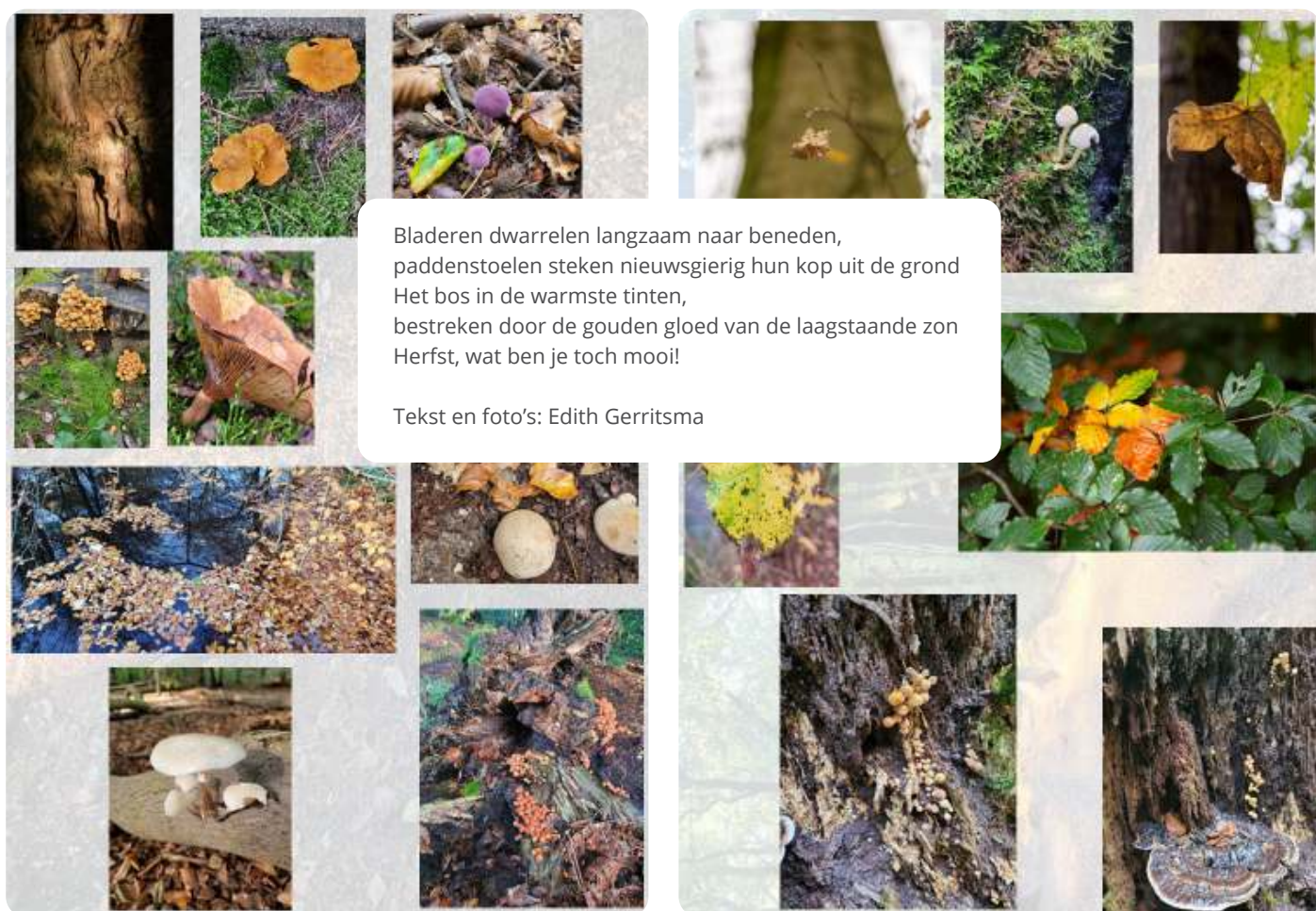
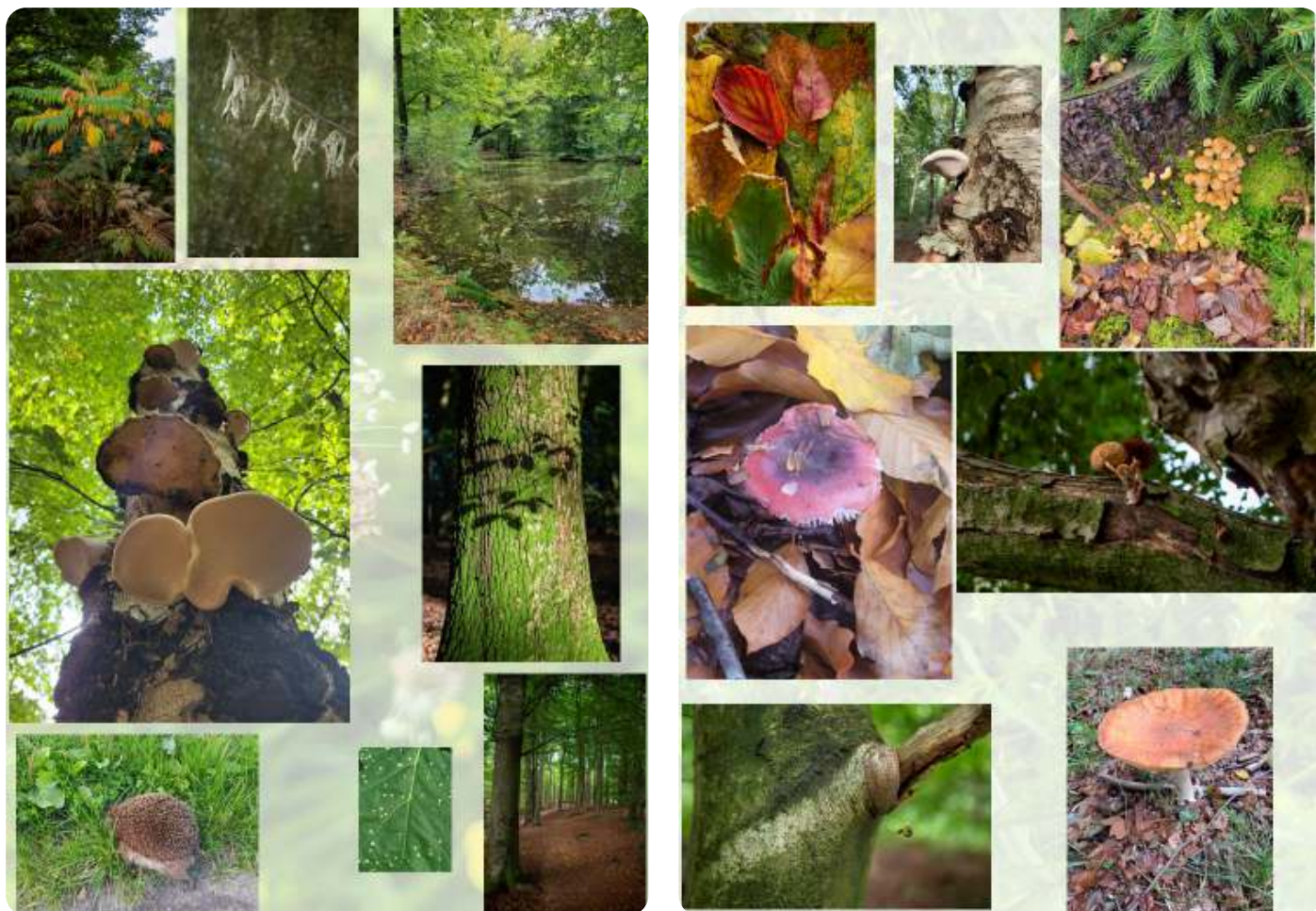
Want de steenmarter is een markant beestje. Ongeveer zo groot als een huiskat, maar dan met kortere pootjes en een guitig koppie. Hij galoppeert vooral in zijn uppie door het leven, meestal zo’n 5 kilometer per nacht, maar soms tikt hij ook wel de 15 aan op zijn stappenteller. Dit hangt af van de omvang van het territorium. Oudere, dus ervaren dieren en stadsbewoners hebben een kleiner woongebiedje van zo’n 80 hectare. Hierin vinden zij voldoende ingrediënten voor hun gevarieerde maaltijden van bessen, jonge vogels, muizen, kikkers, kevers, regenwormen en uiteraard eieren. Die hectares kunnen voor plattelandsgangers en jongvolwassenen oplopen tot wel 700!

Probeer dan maar een aantrekkelijke seizoensgezel te vinden. Geur is natuurlijk weer de oplossing: urine en geurstoffen in de voetkussentjes van hun achterpoten, mondhoeken en anus zijn de verleiders in de zomer. Hoe kan het dan dat de jonkies van dit kleine beestje pas 9 maanden later worden geboren?! Dit is de ingenieuze verlengde draagtijd. Na bevruchting deelt het eitje zich slechts één keer. Pas in januari nestelt het zich in de baarmoeder en ontwikkelt het embryo zich verder. Om dan, samen met 2, 3 zusjes en broertjes in maart-april als grijswitte bolletjes wol met dichte oogjes ter wereld te komen.

Stommelen op onze zolder zullen deze ukken niet met ons inmiddels aan alle isolatie-eisen voldoende dak. Maar in de schuur is vast nog een schuilplekje. Wel een beetje rustig doen en je rotzooi opruimen alstublieft!

Wil je meer weten over dit beestje, ook hoe je een party X op jouw zolder kunt voorkomen? Kijk dan op <https://www.zoogdiervereniging.nl/kennisbank/FAQ/soorten/-steenmarter>.

Bladeren dwarrelen langzaam naar beneden,
 paddenstoelen steken nieuwsgierig hun kop uit de grond
 Het bos in de warmste tinten,
 bestreken door de gouden gloed van de laagstaande zon
 Herfst, wat ben je toch mooi!

Tekst en foto's: Edith Gerritsma

Gewoon DOEN

AUTEUR: ALBERT BOS. FOTO: EDITH GERRITSMa

IVN Zuidwest Veluwezoom organiseert in samenwerking met de gemeente Renkum een cursus biodiversiteit. Renkum Zoemt, een los-vast netwerk van nu zo'n dertig mensen uit de gemeente Renkum, zet zich op allerlei manieren in voor het verhogen van de biodiversiteit. Renkum Verduurzaamt Samen is een netwerk waarin inwoners, bedrijven, de gemeente, scholen en andere organisaties elkaar inspireren en samenwerken aan diverse initiatieven met als doel om tot een duurzaam Renkum te komen. Biodiversiteit. Tijd om hierover eens in gesprek te gaan met Pieter Veldstra, senior beleidsmedewerker Groen, natuur en landschap bij de gemeente Renkum.

We vragen Pieter naar zijn visie toen hij in mei 2022 begon bij gemeente Renkum. In plaats van weer een nieuwe nota te schrijven wil hij het liefste DOEN. Bij voorkeur samen met de inwoners van de gemeente Renkum. Om die reden kwam ook het contact met IVN Zuidwest Veluwezoom tot stand.

Tot voor kort telde de natuur in bebouwd gebied niet zo mee. Daar komt verandering in. Men beseft dat de soortenrijkdom zeer groot is, van groot belang voor insecten. Tuinen zijn daarbij heel belangrijk. Bedenk dat er in Nederland zo'n 4,5 miljoen tuinen zijn waarvan de gezamenlijke oppervlakte meer dan tien keer zo groot is als het Nationale Park De Hoge Veluwe. Samen vormen onze tuinen het grootste natuurgebied van Nederland. En dat maakt iedere tuinbezitter tot natuurbeheerder. Daarom geeft gemeente Renkum tuinadvies aan inwoners. In 2023 stelde men voor 10 tuinen en in 2024 voor 30 tuinen een advies beschikbaar om de tuinen te verduurzamen, groener en biodiverser te maken. De tuin kan nog natuurvriendelijker worden, onderhoudsarmer, minder gevoelig voor plagen en beter bestand tegen droogte.

Maar ook de gemeente Renkum moet bezuinigen. Op de vraag welke consequenties de bezuinigingen van de gemeente Renkum zullen hebben op ambtelijke ondersteuning van onze vrijwilligersgroepen, geeft Pieter aan dat hij probeert voor het tuinen-adviestraject de voortgang te organiseren, door te gaan met advisering bijvoorbeeld met 'tuinrangers'. Dat zijn vrijwilligers met een passie voor de tuin en een hart voor de natuur. Ze helpen hun stad of gemeente om biodiverser en klimaatrobuuster te worden via de tuinen van de inwoners.

En hoe zit het met de bossen? Verloofing, het omzetten van bossen van voornamelijk naaldbout naar loofhout, wordt voortgezet. Naaldbomen hebben het jaar rond naalden. Ze verdampen daardoor meer dan loofbossen. De bossen van Renkum (o.a. de Cardanusbossen) zijn aangewezen als habitatsbossen waar geen dunningen meer mag plaatsvinden (dus ook geen inkomsten meer leveren). In een beperkt deel van de bossen is nog wel dunning mogelijk, waarbij ingezet wordt op omvorming naar loofbos.

Albert Bos met Pieter Veldstra, senior beleidsmedewerker Groen, natuur en landschap bij de gemeente Renkum, op het festival Het park vertelt, 31 augustus 2024

De activiteiten van de vrijwilligersgroepen in landschap en beken dragen enorm bij aan de verbetering van de biodiversiteit. De werkgroep Renkumse duizendknoopbrigade is een voorbeeld van zo'n vrijwilligersgroep. De vrijwilligers van deze werkgroep besteden heel wat uren aan het bestrijden van de Japanse duizendknoop, zodat inheemse planten niet onderdrukt worden. Dat wordt zeer gewaardeerd.

Extra informatie

<https://renkumverduurzaamtsamen.nl/iedere-tuin-telt/>
<https://renkumverduurzaamtsamen.nl/tweede-leven-voor-oude-tegels-en-stenen-2/>
www.ivn.nl/afdeling/zuidwest-veluwezoom/bij-leren/
<https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR709837/1>

IVN-natuurgids worden

Wie graag in de natuur is en het leuk vindt om mensen te vertellen wat er in de natuur te zien is, is wellicht geïnteresseerd in de natuurgidsenopleiding. Het vraagt een flinke tijdsinvestering, maar het is ontzettend leuk om te doen. Aan het eind van deze opleiding van anderhalf jaar krijg je een diploma en ben je goed toegerust om mensen rond te leiden in de natuur.

Door theorieavonden op donderdagen en excursies op zaterdag leert een cursist om kennis van de natuur met veel enthousiasme over te dragen. Om zoveel mogelijk te oefenen bevat het programma daartoe een aantal oefenexcursies en allerlei opdrachten. Vele oud-cursisten begeleiden in de afdelingen enthousiast excursies en/of steken de handen uit de mouwen om iets anders voor en met de natuur te doen.

De volgende natuurgidsenopleiding staat gepland om in januari van 2025 te starten. Heb jij interesse voor zo'n uitgebreide gidsenopleiding, en wil je daarna graag actief worden binnen één van de organiserende IVN-afdelingen of het KNNV? Meld je dan aan door een e-mail te sturen naar wim.chardon@gmail.com.

Ook planten determineren? Dat doe je zo!

AUTEUR EN FOTO'S: MAAIKE CHARDON

Vorig jaar – of was het alweer het jaar daarvoor? – heb ik met Simone Saarloos naar stoeplantjes gekeken en heeft Simone daarover verteld in de Zuidwester. Vluchtige ontmoetingen met plantjes tussen de stoeptegels, namen die zo weer uit je geheugen zijn verdwenen. Daar ging ik wat aan doen!

Dit jaar werden mijn man Wim en ik getipt dat er een cursus van Floron zou starten, in samenwerking met KNNV Wageningen: 'Een basiscursus planten determineren'. Deze besloeg 14 online lessen met huiswerkopdrachten, aangevuld met 5 praktijkavonden vanuit de KNNV. Gelukkig konden we ons nog opgeven en zo hebben we gezellig samen het afgelopen half jaar naar plantjes gespeurd, een boel geleerd en ook ontdekt hoe ontzettend veel er nog te leren zou kunnen zijn. Vaak heb ik gedacht: "Waar ben ik aan begonnen?", maar nog vaker: "Wat is er ontzettend veel moois te zien als je leert kijken!"

Leren kijken

Een klein voorbeeld dicht bij huis. Bij ons in de tuin staat een grote groep geranium Rozanne, mooie blauwpaarse bloemetjes met een wit centrum. Maar als je beter kijkt, zie je dat een deel van de bloemen prachtig donkere meeldraden heeft en een ander deel stijlen met stempels. En deze twee soorten bloemen kunnen ook nog aan dezelfde plant zitten. Deze plant is dus 'eenhuizig' en heeft 'eenslachtige' bloemen (zie foto's hieronder).

Gebruik van een flora

In de cursus leerden we over de indeling in families, geslachten, soorten. Als je herkent dat een plant uit een bepaalde familie komt, kun je in een flora sneller bij de soortnaam komen. Voor ons beginners werd de Nederlandse Flora van Eggelte aangeraden. De Heukels zou wat

minder toegankelijk zijn. Wij hebben geprobeerd ons de vele verschillende benamingen voor van alles eigen te maken door 'achterstevoren' te werken: we zochten eerst op de smartphone met de app Obsidentify de naam van een plant en dan zochten we die plant op in de Eggelte, om vervolgens terug te kijken naar alle kenmerken. Als je bijvoorbeeld de bladeren van grote waterweegbree en die van slanke waterweegbree vergelijkt, zie je wat men een hartvormige bladvoet noemt en wat een aflopende bladvoet. En wist je dat grassen een tongetje hebben? Zo zijn er enorm veel namen van kenmerken te leren herkennen. Veel hulp hebben we ook van de website 'Flora van Nederland', waar per plantensoort van alles getoond en uitgelegd wordt.

De praktijk

De praktijkavonden door KNNV-vrijwilligers waren een heel belangrijk onderdeel van deze cursus. Van alleen plaatjes op het scherm kun je niet alles herkennen. Zo was ik heel verbaasd op een gegeven moment van Obsidentify te horen dat ik kromhals aan het bekijken was. Het was een ielig klein plantje en ik had me iets veel groters voorgesteld toen het in de online-les werd getoond. En sommige dingen zijn echt wel heel petieterig klein, zoals de meeldraden in een aartje van een gras. Dat liet een KNNV'er ons zien, heel mooi. Maar dat is meer iets voor een speciale grassencursus. Misschien voor mensen met heel goede ogen en/of een microscoop?

Floristen zijn wel vaak bezig planten uit elkaar te halen, echte onderzoekers. Dit werd dus ook onze methode en de tafel zag er dan vaak zo uit als op de foto's hierboven (we waren hier bezig met een kruldistel en een speerdistel). En wat je daardoor ontdekte, was soms heel verrassend,

Wim Chardon door de knieën om in dit geval geen plantjes maar schrijvertjes op de foto te zetten

zoals bijvoorbeeld de doorsnede van een bloem van een speerdistel.

Huiswerk

Heel goed aan deze cursus waren de huiswerkopdrachten. Zo werd je gevraagd om veel beter te kijken, foto's te maken van de gehele plant en van onderdelen en die foto's in te sturen voor commentaar. Soms ook om een paar verschillende soorten met elkaar te vergelijken, zoals witte, gele en paarse dovenetel. Die verschillen niet alleen in kleur, maar in veel meer! Dit huiswerk maakt de cursus minder vrijblijvend en het zorgt er hopelijk voor dat we iets meer onthouden. Bij de huiswerkopdrachten wordt rekening gehouden met wat er op dat moment te vinden is. Bij ons gingen de eerste opdrachten over voorjaarsbloemen.

Met een loep die 10x vergroot, kun je vaak heel mooie dingen zien! Nu weten we een beetje waar we kijken moeten en duren onze wandelingen voortaan nog langer, of worden ze korter ...

Ik neem aan dat er volgende voorjaar wel weer een cursus zal starten. Voor mensen die ook in planten geïnteresseerd zijn, is deze basiscursus zeker een aanrader. Ik vermoed dat er een wachtlijst komt, dus geef je op tijd op!

Cursus biodiversiteit

AUTEUR: HENNY TAX. FOTO: EDITH GERRITSMMA

IVN Zuidwest Veluwezoom organiseert in samenwerking met de gemeente Renkum een cursus biodiversiteit onder de titel: 'Biodiversiteit in de natuur en je tuin'. De cursus wordt als volgt aangekondigd in de pers: Biodiversiteit is een veel gebruikte naam. Maar wat houdt het in? Wat kun je ermee? Wat weet je al van de planten en dieren om je heen in de vrije natuur en je tuin? In drie bijeenkomsten en drie wandelingen maak je nader kennis met biodiversiteit. Meerdere sprekers laten je kennis over biodiversiteit groeien door hun verhalen en hun opdrachten. Je krijgt adviezen over het verhogen van de biodiversiteit in je tuin. Drie zaterdagochtenden ga je buiten kijken.

De cursus is bedoeld voor maximaal dertig deelnemers die nog niet zo veel van de natuur weten, maar wel geïnteresseerd zijn en vindt plaats in Oosterbeek op drie woensdagavonden van 19.30 tot 21.30 uur (18 september, 2 en 16 oktober). Op drie zaterdagochtenden zijn om 10 uur de excursies (21 september, 5 en 19 oktober).

Deelname aan de hele cursus kost €15 voor de toegang en de koffie/thee in de pauzes.

Meld je nu aan bij aanmeldenivnzwv@outlook.com. Je krijgt dan een bevestiging van je aanmelding en nadere informatie over de betaling en de locaties.

Update over de Binnenveldse Hooilanden

AUTEURS EN FOTO'S: HUUB ALBREGHS EN BERT-JAN MULDER

Het natuurgebied de Binnenveldse Hooilanden viert zijn vijfjarig bestaan in de huidige vorm. Recentelijk is het gebied uitgebreid met de Achterbergse Hooilanden aan de andere kant van de Grift. Ontwikkelingen hier zien er goed uit. In mei 2025 wordt dit deel officieel opgeleverd met duidelijker ruimte voor trilveen. De Binnenveldse Hooilanden, een 280 hectare groot natuurgebied, heeft 3 beheerders, te weten Staatsbosbeheer (SBB), Coöperatie Binnenveldse Hooilanden (CBH) en Stichting Mooi Binnenveld (SMB).

Sinds de officiële opening van de Binnenveldse Hooilanden op 25 september 2021 heeft het gebied zich uitstekend ontwikkeld. Aanvankelijk was het doel om blauwgraslanden, trilveen en faunarijk grasland te herstellen. Dit heeft geleid tot een verwachte toename van speciale planten en (broedende) weidevogels.

Diverse vegetatie

Inmiddels is er een rijke en diverse vegetatie ontstaan, met onder andere: de echte koekoeksbloem; moeraskartelblad; diverse orchideeën, zoals de vleeskleurige orchis, brede orchis, gevlekte orchis en rietorchis en de bijbehorende hybriden en verder de moeraswespenorchis; klokjesgentiaan, deze is sinds een paar jaar wijdverbreid, met name in die stukken waar maaisel uit de Hellen is gestrooid; blauwe knoop en blauwe zegge. Daarnaast nog een aantal bijzondere planten en zeer zeldzame planten, zoals het melkviooltje; kruipende moerasweegbree; rivierviertandzaad; schijngenadekruid en ruige lathyrus. Op de foto's hieronder links de echte koekoeksbloem en rechts de rietorchis. Zie ook de flora-inventarisatie op de website van Stichting Mooi Binnenveld: https://mooibinnenveld.nl/wp-content/uploads/SNL-flora-inventarisatie-Mooi-Binnenveld_2023-gecomprimeerd.pdf

Huub Albregts (rechts op de foto) en Bert-Jan Mulder (links)

De unieke combinatie van kweldruk vanuit de Utrechtse Heuvelrug en Veluwe, samen met de aanwezige veengrond, biedt de ideale omstandigheden voor deze bijzondere plantengroei.

Groeiend aantal vogels

Deze botanische diversiteit heeft ook een gunstig effect op het insectenleven. De variatie tussen natte en droge gebieden, gecombineerd met het hoge aantal insecten, trekt niet alleen veel foeragerende vogels aan, maar zorgt ook voor een stijgend aantal broedparen. Opvallende vogelsoorten in het gebied zijn onder andere: Kieviten; grutto's; tureluurs en wulpen. Daarnaast zijn zeldzame doortrekkers zoals kemphanen en steltkluten gesignaleerd. Het groeiende aantal vogels trekt op zijn beurt weer predatoren aan, waaronder buizerds en kiekendieven, en zelfs de zee- en visarend zijn waargenomen. Op de volgende pagina bovenaan een foto van een vliegende grutto, op de foto onderaan een tureluur. Zie ook: <https://mooibinnenveld.nl/wp-content/uploads/Rapport-broedvo>

Vliegende grutto

gels-zuidelijke-Binnenveldse-Hooilanden-2023-definitief-gecomprimeerd.pdf

Vrijwilligers

Niet onbelangrijk: tot nu toe zijn er bij alle activiteiten, zoals boompjes trekken en hooi maaien (zie: <https://mooibinnenveld.nl/maaibeleid-in-de-hooilanden/>) meer dan voldoende vrijwilligers aanwezig. Ook de samenwerking met de diverse belangengroepen en partijen: CBH en SBB lopen uitstekend net zoals met Coöperatie Binnenveld.

Zaken die aandacht verdienen

Hoewel er in de afgelopen vijf jaar grote vooruitgang is geboekt en de natuur zich goed heeft ontwikkeld, zijn er ook enkele zaken die aandacht verdienen, zoals:

- Zorgen over de kwel (dit jaar iets beter), veel kwelwater zorgt voor een hogere zuurgraad van het water.
- Subsidiestromen: zijn tot nu toe nog stabiel. In 2025 gaat er een verlenging van de 6-jarige subsidiebeschikking plaatsvinden, maar de toekomst is onzeker.
- In het kader van gebiedsvisie wel wat spanningen met de omliggende gemeentes met name via de boeren.

Wie meer wil weten van de ontwikkelingen in het gebied Zie op de website van SMB: <https://mooibinnenveld.nl/gebiedsvisie-binnenveld-2040/>.

© Info: Willem Heemskerk (SMB), nieuwsbrief en website SMB.

Excursies vogelwerkgroep

AUTEUR: ELS ROODE, COÖRDINATOR VOGELWERKGROEP

In een aantal weekenden de komende periode zijn wij van plan om een excursie te geven. Afhankelijk van de weersvoorspelling kiezen we voor de zaterdag of zondag. De locatie is afhankelijk van actuele waarnemingen in de betreffende gebieden.

Wij sturen 2 tot 3 weken van tevoren een uitnodiging per e-mail met meer details en tot een dag tevoren beslissen we over datum en locaties. Graag op uiterlijk de donderdag tevoren aanmelden per e-mail (els.frank@planet.nl).

Data vogelexcursies

28/29 september 2024: Nazomer-wandeling aan de Neder-Rijn.

26 oktober 2024: Zeevogeltocht: hierover sturen wij een specifieke uitnodiging.

25/26 januari 2025: Ganzentocht langs Veluwerandmeren of IJssel of Waal.

29/30 maart 2025: Broedvogels Wageningse Bovenpolder of Maasduinen of Planken Wambuis.

24/25 mei 2025: Weide- en moerasvogels in Tienhoven of Lingezen of Binnenveld. Dit kan een fietsexcursie worden.

In het spoor van de wolf

Over de wolf organiseren Zoomerij Oosterbeek en IVN Oost-Veluwezoon zaterdag 28 september 2024 van 13.30 – 14.30 uur een lezing in de bibliotheek en aansluitend tot 16.30 uur een spelwandeling met een app in de omgeving van Oosterbeek. Deze activiteit is vooral geschikt voor (groot)ouders samen met hun (klein)kinderen vanaf 8 jaar. Nadere informatie is te vinden op de site van de Zoomerij Oosterbeek bij 'activiteiten'. Daar kun je je ook opgeven.

De meningen over de wolf zijn verdeeld. De een vindt de wolf een waardevolle aanwinst voor het bos, terwijl de ander het dier hier liever niet heeft. Hoe goed kennen we de wolf nou echt? Tijdens de wandeling leer je meer over het leven van wolvin Leia. Ze loodst je door haar territorium en vertelt over haar leven en belevenissen. Is na afloop je mening over de wolf veranderd?

Wel bidden, maar niet in de kerk

AUTEUR: MARIA VAN KEMPEN. FOTO'S: WILLEM VAN KATWIJK

De torenvalk verwacht je broedend in een kerktoeren. Vroeger zat hij daar ook vaak, maar tegenwoordig zijn die torens afgesloten om te zorgen dat duiven er niet in kunnen. Jammer dan voor deze op één na kleinste roofvogel van Nederland.

Bidden

Als ik een torenvalk zie, staat hij meestal biddend stil boven open grasland. Dat bidden lijkt erg intensief voor de vogel; hij slaat snel met de vleugels op en neer om stil in de lucht te hangen, spiedend naar muizen. Want daarvoor is hij vooral op zoek. Hoe is het mogelijk dat de torenvalk die vanaf een redelijke hoogte kan zien, vraag ik me af. Ook al heb je goede ogen, die muizen zitten vooral onder planten. Maar soms zijn ze minder voorzichtig. Als de torenvalk een prooi ziet, duikt hij naar beneden. Vlak boven de grond spreidt hij de veren van de vleugels en de staart en pakt hij de prooi met zijn klauwen. Een torenvalk eet drie of vier muizen per dag, las ik. Dat lijkt veel. Eén muis weegt ongeveer 25 gram en de torenvalk rond 200. Eet de torenvalk alleen de smakelijke stukjes van de muis? Maar een torenvalk heeft ook veel energie nodig. Hij vangt naast muizen soms ook reptielen, amfibieën, grote insecten en jonge (weide)vogels.

In de lucht bidt hij, maar hij jaagt ook zittend vanaf een paal of boomtak. Dat lijkt mij veel efficiënter dan dat snelle gefladder. Hij schijnt in de winter een manier te hebben om energie te besparen. Veldmuizen komen dan om de twee uur boven de grond om te eten en dat weet de torenvalk, want hij jaagt alleen op die momenten. Blijkbaar heeft hij een inwendige wekker!

Voortplanting

De torenvalk broedt nu vooral in nestkasten en in oude nesten van andere vogels. Sommige torenvalkvrouwtjes en -mannetjes zijn gedurende meer dan één jaar een koppel. Het vrouwtje legt in het voorjaar vier tot zes eieren en zij broedt bijna alleen. Het mannetje zorgt voor voedsel en een enkele keer zit hij op de eieren. De broedtijd is ongeveer 30 dagen en begint als het laatste of voorlaatste ei is gelegd. Daarna duurt het nog een maand voor de jongen kunnen vliegen. In die tijd voeren beide ouders. Dan is het voor hen nog niet afgelopen, want de jonge torenvalken kunnen niet meteen muizen vangen. Ze jagen vooral op insecten en de ouders voeren ze dan nog bij. Meestal hebben torenvalken maar één legsel per jaar. Dat vraagt al genoeg inspanning. De ouders zijn ruim drie maanden druk om zelfstandige jongen af te leveren.

Torenvalk, biddend in Velperwaard

Verspreiding

Vroeger was de torenvalk de meest voorkomende roofvogel van Nederland. Nu is dat de buizerd, die de laatste 30 jaar sterk in aantal is toegenomen. De torenvalk is nu een 'vrij zeldzame' en kwetsbare soort geworden die je minder vaak ziet. Hij valt ook minder op dan een buizerd; de buizerd hoor je 'piewen' als hij vliegt en daardoor kijk je eerder zoekend rond in de lucht. Torenvalken zijn minder in aantal en ze maken geen geluid als ze vliegen. Ze maken geluid tijdens de balts en bij het nest. Er broeden in Nederland 3.000 - 6.000 paren torenvalken en dat aantal is inmiddels stabiel. Tot ongeveer 2010 daalde het aantal, omdat er steeds minder muizen waren door intensieve landbouw. Nu zou ik denken dat de buizerd ook vooral muizen eet en dus hetzelfde probleem heeft als de torenvalk. Maar de buizerd pakt alles wat hij zowel vliegend als lopend kan vinden; behalve muizen ook konijnen, mollen, kikkers, regenwormen, kevers, jonge vogels en aas. Kieskeurig zijn is niet handig in de natuur!

Torenvalk in de Velperwaard in de namiddagzon

Hennepnetel en wilgenroosje kraaien van plezier

AUTEUR: JOHAN VEREIJKEN. FOTO'S: REMCO BRAND

Dit is het tweede artikel over de strijd van vrijwilligers tegen de reuzen(spring)balsemien in een deel van het Renkumse beekdal. In het eerste artikel, eveneens verschenen in de Zuidwester (herfst 2022 jaargang 36), is de achtergrond, het waarom en het hoe van de bestrijding van deze invasieve exoot beschreven, evenals de resultaten tot dan toe.

Werk en resultaat

Het hoe komt neer op het handmatig uittrekken van de plant, die tot 2,5 m hoog kan worden. Het uittrekken van de plant gebeurt in sessies: afhankelijk van het balsemienbestand 3 sessies per week tot 1 sessie per 4 weken in de periode eind mei tot begin oktober. Het is niet moeilijk om de springbalsemien uit de grond te trekken. Ze hebben namelijk geen zwaar wortelgestel. Het is zaak de balsemien eruit te trekken voordat ze beginnen te bloeien. Na de bloei rijpen de zaden immers, waarna ze zich zullen verspreiden.

Wij zijn begonnen in 2021 na wat verkennend werk in 2020. In 2021 werden duizenden balsemien verwijderd. In 2022 bleek dat het balsemienbestand door ons noeste werk gedecimeerd was. Die snelle afname zagen we ook in

de volgende jaren. Daardoor kon het aantal sessies beperkt worden en nam het aantal deelnemers af tot een kerngroep van 4 personen (Riek Harteveld, Simone Saarloos, Remco Brand en de coördinator Johan Vereijken). Deze groep bleef doorwerken totdat er nog maar een enkele springbalsemien per sessie werd geplukt. Zelfs nadat er twee maal geen enkele springbalsemien was gevonden, werd er nog nagelopen. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het feit dat het leuke wandelingen waren voor een zomeravond, behoorlijk bijdroeg aan dit doorzettingsvermogen. Verder genoten we van het succes van het werk van de vele vrijwilligers (uit diverse groepen die werkzaam zijn in het beekdal) die een bijdrage hebben geleverd aan het succes. Op de plekken waar eerst springbalsemien had gestaan, zagen we nu veel hennepnetel, springzaad en wilgenroosje staan. Het werk lijkt voltooid, al is niet uit te sluiten dat er volgend jaar nog wat opkomt.

Namens de hennepnetel, het springzaad, het wilgenroosje en vele andere planten, dank ik alle vrijwilligers die aan dit project een bijdrage hebben geleverd.

Cursus rondom klimaatverandering

NIVON Arnhem organiseert een cursus rondom klimaatverandering onder de titel: 'Hoe warm is het over vijftien jaar?' De inhoud is als volgt omschreven: Regelmatig dringt de opwarming van de aarde zich op met onheilspellende berichten. Overstromingen door heftige regenval. Malaria- en tijgermuggen rukken op. Onze bossen gaan verdrogen. Onze tuinen ook, omdat we niet mogen sproeien vanwege zuinig zijn met drinkwater. Maar hebben we wel een goed beeld van de temperatuurstijging? Wat zijn knelpunten en waardoor worden die veroorzaakt?

In drie workshops kijken we vanuit verschillende invalshoeken naar de temperatuurstijging. Aan de orde komen: Waardoor stijgt de temperatuur hier en elders? Moeten we bang zijn dat de wereld zal vergaan door de temperatuurstijging? Wat is de invloed van kantelpunten? Is adaptatie voldoende? Welke rol speelt de pers? Hebben politieke keuzes invloed? Is het leven in Arnhem veiliger dan in Amsterdam? Welke maatregelen kunnen we zelf nemen en wat moeten anderen doen? Is vliegen naar Noorwegen om te kunnen blijven skiën wel verstandig? We bespreken achtergronden van de temperatuurstijging, ons eigen gedrag en hoe we ermee kunnen omgaan.

Cursusavonden: donderdag 3, 10 en 17 oktober.

Tijd: 20.00 - 22.00 uur.

Plek: de Wasserij, Molenbeekstraat 26a, Arnhem

Begeleiding: Henny Tax.

Kosten: NIVON-leden € 35, niet-NIVON-leden € 45. Maximaal 30 personen.

Aanmelden: via de site van NIVON Arnhem. De code van deze cursus is: 901.

Henny Tax

NEM, Netwerk Ecologische Monitoring

De populaties van de zeven soorten reptielen (slangen en hagedissen) die in Nederland voorkomen, worden sinds 1994 gevolgd in het kader van het NEM Meetprogramma Reptielen. Dat bestaat dankzij honderden waarnemers, die elk jaar op gestandaardiseerde wijze reptielen tellen. De ruim vijfhonderd waarnemers worden ondersteund en aangestuurd door de landelijk meetprogrammacoördinator van RAVON. Ze monitoren volgens de 'Handleiding voor het Monitoren van Reptielen in Nederland'.

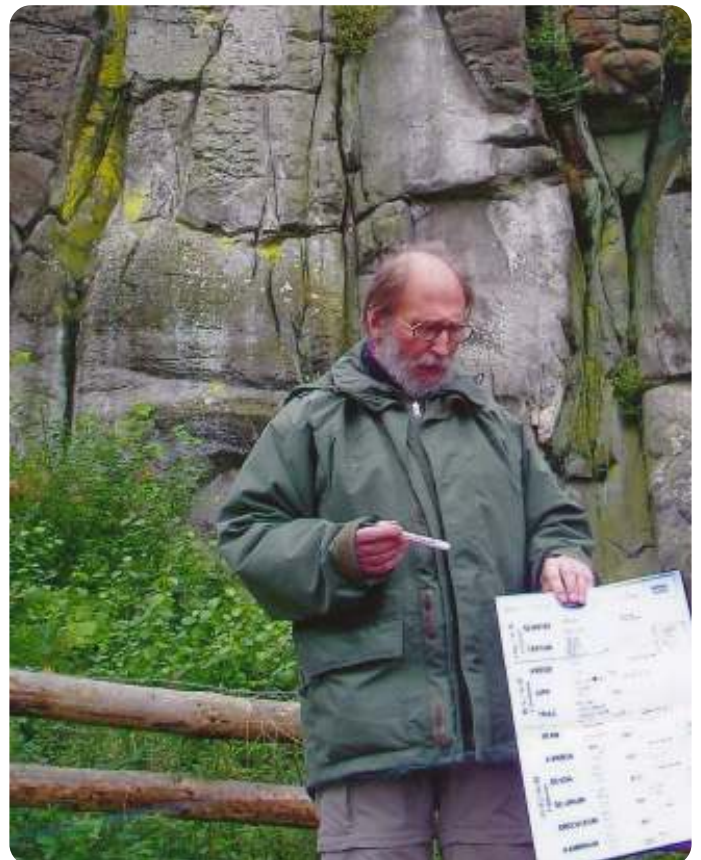
Jan van Doorn overleden

In augustus is ons oud-lid Jan van Doorn overleden. Jan was een en negentig jaar oud.

Veel leden zullen Jan kennen van de gidsenopleiding. Jan gaf dat moeilijke vak geologie en landschap. In het veld wist hij daar veel over te vertellen. Sommige leden heeft hij geïnspireerd om zich meer in bodem en geologie te verdiepen.

Jan was bij veel IVN-activiteiten (ook landelijke) betrokken, met name betreffende geologie en landschap. Namens KNNV nam hij deel aan Platform Aardkundige Waarden. Aardkundige waarden zijn die onderdelen van het landschap die iets vertellen over de natuurlijke ontstaanswijze van het gebied. Deze waarden hebben een relatie met de geologische opbouw, de geomorfologie (landvormen), de geohydrologie en de bodems van een gebied, tegenwoordig bekend als Aardkundig erfgoed.

Jan was leraar, eerst op basisscholen en later op de MAVO, waar hij leraar biologie en aardrijkskunde was. Als vrijwilliger begeleidde hij veel excursies onder andere in onze afdeling, maar ook in Oost-Veluwezoo, Arnhem, Groesbeek. Veel studenten van Larenstein heeft Jan bijgestaan als gebiedsdeskundige.

Activiteitenprogramma

sept. t/m dec. 2024

Informatie

Vogelwerkgroep: Els Roode, tel. 0317 – 31 82 12, els.frank@planet.nl.

Werkgroep Beken en sprengen: Ruud Schaafsma, tel. 0317 - 31 51 17, ruud.schaafsma@gmail.com of Gerrit Brouwer, tel. 0317 – 35 15 45, gerrit.brouwer@gmail.com.

Werkgroep Beken en sprengen Heelsumse beek: Wiebe Selders, tel. 026 – 334 18 25, wiebe.selders@hetnet.nl.

Werkgroep Landschapsonderhoud: Albert Smit, 06 – 53 65 89 50, smit.albert52@gmail.com of Thijs van der Velde, 06 – 23 11 80 23, mjmvandervelden@kpnplanet.nl.

Werkgroep Jufferswaard: Hermien Mijnen, 06 – 10 64 85 80, hermien.mijnen@outlook.com.

SEPTEMBER

20 september 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard. Om 9.30 uur verzamelen bij de Veerstoep, Renkum.

21 september 2024: werkochtend werkgroep Landschapsonderhoud. World Clean Up Day: uiterwaarden-schoonmaak en opruimen Utrechtseweg met enkele leden van de werkgroep en zwerfafvalruimers uit de hele gemeente Renkum.

21 september 2024: werkochtend werkgroep Landschapsonderhoud. Wilgen knotten in het Heelsums beekdal. Verzamelen: Koninginnelaan bij stal Klein Vosdal te Heelsum.

25 september 2024: werkochtend werkgroep Heelsumse beek. Laag-Wolfheze, Papiermolenbeek. Verzamelen: Bilderberglaan.

28 september 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen. Verzamelen: Mussennest, 9.00 – 12.30 uur.

28 september 2024: vogelwerkgroep. Nazomerwandeling aan de Neder-Rijn.

29 september 2024: Arnhem Groen Markt, Bezoekerscentrum Molenplaats Sonsbeek, 11 - 16 uur.

30 september 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen.

OKTOBER

2 oktober 2024: werkochtend werkgroep Heelsumse beek. Hoog-Wolfheze, Heelsumse beek. Verzamelen: werkkeet bij Kousenhuisje.

4 oktober 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard.

5 oktober 2024: werkochtend werkgroep Landschapsonderhoud. Wilgen knotten achter (voormalige) papierfabriek Schut. Verzamelen: Utrechtseweg / viaduct A50 t.p. v. papierfabriek Schut.

9 oktober 2024: werkochtend werkgroep Heelsumse beek. Laag-Wolfheze, Papiermolenbeek. Verzamelen: Bilderberglaan.

12 oktober 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen.

16 oktober 2024: werkochtend werkgroep Heelsumse

beek. Hoog-Wolfheze, Heelsumse beek. Verzamelen: werkkeet bij Kousenhuisje.

18 oktober 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard.

19 oktober 2024: werkochtend werkgroep Knotten in de Jufferswaard te Heelsum. Verzamelen: toegang de Noordberg, bij tunnel Fonteinallée / Rijksweg N225.

26 oktober 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen.

26 oktober 2024: vogelwerkgroep. Zeevogeltocht: hierover volgt een specifieke uitnodiging.

NOVEMBER

1 november 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard.

2 november 2024: werkgroep Landschapsonderhoud. Landelijke natuurwerkdag in de Rosandepolder. Verzamelen: Benedendorpsweg tegenover garage Klaassen te Oosterbeek.

9 november 2024: werkgroep Landschapsonderhoud. Landelijke natuurwerkdag: wilgen knotten in de Rosandepolder. Als hierboven, maar nu met scoutinggroepen uit de regio.

9 november 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen.

15 november 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard.

23 november 2024: werkochtend werkgroep Landschapsonderhoud. Onderhoud op de Hemelse berg / Pietersberg. Verzamelen: parkeerplaats hoek Sandersweg / Pieterbergseweg, Oosterbeek.

23 november 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen.

29 november 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard.

DECEMBER

7 december 2024: werkochtend werkgroep Landschapsonderhoud. Knotten in de het Heelsums beekdal bij 'het kerkje op de heuvel'. Verzamelen: Hoek Koninginnelaan / Kerkweg bij de speelplaats te Heelsum.

7 december 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen.

13 december 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard.

21 december 2024: werkochtend werkgroep Landschapsonderhoud. Wilgen knotten in de Rosandepolder. Verzamelen: Benedendorpsweg tegenover garage Klaassen te Oosterbeek.

21 december 2024: werkochtend werkgroep Beken en sprengen.

27 december 2024: werkochtend werkgroep Jufferswaard.

Foto's

De foto's op de voorpagina zijn gemaakt door Mary de Jong (bovenste foto) en Edith Gerritsma (onderste foto). De foto op de achterpagina is ook van Edith's hand.

Beleef de natuur

